

Τι είναι και γιατί γοητεύει ο λαϊκισμός Ο Άγγελος Χρυσόγελος αναλύει στη «Ν» την έννοια

Τετάρτη, 30 Ιανουαρίου 2019 20:55

Από την έντυπη έκδοση
Της Νατάσας Στασινού
nstas@naftemporiki.gr

Στην Ελλάδα μάς αρέσει να κολλάμε «ετικέτες». Και η πιο πολυφορεμένη τα τελευταία χρόνια είναι αναμφίβολα αυτή του λαϊκιστή- τη χρησιμοποιούμε για να στιγματίσουμε κάθε τι ανεύθυνο, μη ρεαλιστικό, επιζήμιο, χωρίς απαραίτητα να γνωρίζουμε τι σημαίνει. Ωστόσο, διεθνώς ο λαϊκισμός είναι πράγματι σε άνοδο και ανησυχεί. Ο Άγγελος Χρυσόγελος, ερευνητής στο Global Populism Cluster του Weatherhead Center του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ και συγγραφέας του βιβλίου «Λαϊκισμός» (Εκδόσεις Παπαδόπουλος) μας βοηθά να κατανοήσουμε τι είναι, γιατί γοητεύει και εάν απειλεί.

Η κριτική για τον λαϊκισμό κυριαρχεί στη δημόσια συζήτηση. Τι είναι όμως;

Καταρχάς λαϊκισμός δεν είναι ό,τι δεν μας αρέσει. Η προεκλογική πλειοδοσία, το φιλολαϊκό προφίλ ή η υπόσχεση ότι «θα τα αλλάξω όλα» είναι αναπόσπαστα χαρακτηριστικά της καθημερινής πολιτικής πρακτικής. Ο λαϊκισμός μπορεί να ανιχνευτεί με βάση συγκεκριμένα κριτήρια: την αναφορά στον «λαό» ως υπέρτατη πηγή εξουσίας και την μετωπική σύγκρουση με την «ελίτ» και το «σύστημα» ως βασική διαχωριστική γραμμή που υποσκελίζει όλες τις άλλες στην πολιτική διαπάλη. Όταν η δυαδικότητα της πολιτικής ρητορικής («εμείς-αυτοί») και η απονομιμοποίηση του αντιπάλου («δεν δικαιούστε δια να ομιλείτε») συνυπάρχουν και κυριαρχούν στην πολιτική έκφραση ενός ηγέτη, κόμματος ή κινήματος, μπορούμε να μιλάμε για λαϊκισμό.

Και γιατί γοητεύει στις μέρες μας τόσο;

Ο λαϊκισμός είναι μια ρηχή ιδεολογική πρόταση, η οποία πέραν της κυριαρχίας του λαού, της αντίθεσης στις ελίτ και της αντίληψης της πολιτικής διαμάχης ως μια πολωτική αντιπαλότητα μεταξύ καλού λαού και κακών ελίτ δεν προδικάζει συγκεκριμένες ιδεολογικές επιλογές. Δεν είναι όλοι οι αυταρχικοί ή ριζοσπάστες ηγέτες που βλέπουμε γύρω μας λαϊκιστές ή κυρίως λαϊκιστές. Ο Ερντογάν για παράδειγμα είναι πρώτα Ισλαμιστής και μετά λαϊκιστής, ο Μπολσονάρο στην Βραζιλία είναι βασικά ακροδεξιός και εξετάζεται αν είναι και λαϊκιστής κοκ.

Νομίζω ότι το ερώτημα είναι γιατί διάφορες ιδεολογικές ατζέντες χρειάζονται και τον λαϊκισμό για να είναι επιτυχημένες σήμερα, και πιστεύω ότι η απάντηση βρίσκεται τελικά στο διεθνές πλαίσιο μέσα στο οποίο η αντιπροσωπευτική δημοκρατία λειτουργεί σήμερα.

Η παγκοσμιοποίηση στην Δύση, και στην περίπτωση της Ευρώπης η περιφερειακή ενοποίηση, έχουν καταστήσει την έκφραση λαϊκών αιτημάτων και τον έλεγχο της εξουσίας από εκλογικά σώματα που λειτουργούν ακόμα στο εθνικό πλαίσιο μια πολύ δύσκολη υπόθεση. Σε αυτό το πλαίσιο, ο λαϊκισμός επιτρέπει σε συγκεκριμένες

ατζέντες – αντίθεση στην μετανάστευση, στον οικονομικό νεοφιλελευθερισμό κοκ – να εκφραστούν με όρους δημοκρατικής και αντιπροσωπευτικής διεκδίκησης.

Μπορείτε να μας προσδιορίσετε τις διαφορές ανάμεσα στον αριστερό και δεξιό λαϊκισμό;

Ο λαϊκισμός της Αριστεράς έχει ένα πιο εξισωτικό περιεχόμενο, τείνει να προκρίνει ζητήματα οικονομικής ανισότητας και να αντιπαραθέτει τους «από κάτω» στους «από πάνω» με όρους και πολιτικούς και κοινωνικοοικονομικούς. Ο λαϊκισμός της Δεξιάς ορίζει τον «λαό» συνήθως με όρους εθνότητας, ιθαγένειας ή φυλής. Είναι πιο ιεραρχικός, με την έννοια ότι ο «λαός» δεν αντιπαρατίθεται μόνο προς τα «πάνω» (πολιτικές ελίτ) αλλά και προς τα «κάτω» (εθνοτικά ξένες ή κατώτερες ομάδες όπως οι μετανάστες). Χάρη στον λαϊκισμό όμως Δεξιά και Αριστερά μπορούν να δανείζονται στοιχεία η μια από την άλλη.

Ο απολιτικός λαϊκισμός, όπως αυτός του M5S, κ. Χρυσόγελε έχει μέλλον;

Δεν θα τον χαρακτήριζα «απολιτικός» όσο περισσότερο «εκλεκτικό» ή «ιδεολογικά ρηχό». Αφού κινητοποιεί χιλιάδες κόσμους και συντελεί στην απονομιμοποίηση ενός πολιτικού συστήματος, έχει εξόχως πολιτικά χαρακτηριστικά και συνέπειες. Το ερώτημα όμως έχει οπωσδήποτε βάση, με την έννοια ότι ένα κίνημα για το οποίο οι βασικές αρχές του λαϊκισμού – απέχθεια προς τις ελίτ, αποθέωση του λαού ως μοναδική πηγή νομιμοποίησης – είναι και οι μοναδικές ιδεολογικές του αρχές προφανώς δεν έχει έναν «μπούσουλα» για να αντιμετωπίσει πιο σύνθετα προβλήματα πολιτικής. Το βλέπουμε στην περίπτωση της ιταλικής κυβέρνησης, όπου αν και το Κίνημα των Πέντε Αστέρων είναι το μεγαλύτερο κόμμα, έχει υποσκελιστεί εντελώς από τον Σαλβίνι ο οποίος εκτός από λαϊκιστής είναι και πολλά άλλα (ριζοσπάστης δεξιός, εθνικιστής, αντίπαλος της μετανάστευσης) που καθοδηγούν την δράση του.

Στην ελληνική πολιτική ζωή, ποιο είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα λαϊκιστή ηγέτη;

Ο Ανδρέας Παπανδρέου είναι οπωσδήποτε η πρωτοτυπική περίπτωση λαϊκιστή πολιτικού στην Ελλάδα, αν και όχι σε όλες τις φάσεις της πολιτικής του καριέρας και όχι πάντα με τον ίδιο τρόπο. Πχ μετά το 1990 δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστεί πια λαϊκιστής και προσωπικά έχω αμφιβολίες αν ήδη από την επαύριο των εκλογών του 1985 παραμένει λαϊκιστής. Υπάρχουν εδώ ενδιαφέρουσες αναλογίες με την πορεία ενός άλλου εκπροσώπου του λαϊκισμού στην Ελλάδα, του Αλέξη Τσίπρα. Μέχρι το 2015 πρόκειται οπωσδήποτε για λαϊκιστή ο οποίος καταφέρεται ενάντια και στις εγχώριες και στις ξένες ελίτ. Η προσαρμογή του όμως στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αφαιρεί μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας του ως εκπροσώπου του λαού. Μιλάμε άλλωστε για έναν πολιτικό που εφάρμοσε μια οικονομική πολιτική ενάντια στο 61% του δημοψηφίσματος του 2015, και ετοιμάζεται να λύσει ένα εθνικό θέμα ενάντια στο 70-75% της κοινής γνώμης.

Ήταν η συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ/ ANEL παράδειγμα «εθνολαϊκισμού»;

Προσωπικά δεν συμφωνώ ιδιαίτερα με την χρήση του όρου «εθνολαϊκισμός» στην δημόσια συζήτηση στην Ελλάδα και ιδιαίτερα για την περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ. Η βασική μου ένσταση είναι ότι η χρήση του φαίνεται να υπονοεί ότι ο λαϊκισμός είναι

κάτι δεξιόστροφος απαραίτητα ή ότι η αντίθεση στην ΕΕ είναι απαραίτητα έκφραση σωβινιστικού εθνικισμού.

Μία αριστερά που χρησιμοποιεί τον λαϊκισμό οπωσδήποτε δίνει μια αίσθηση λιγότερο διεθνιστική και περισσότερο «εθνο-κυριαρχική». Ακόμα όμως και αν αριστεροί και δεξιοί λαϊκισμοί στην Ευρώπη συμφωνούν ότι η λαϊκή κυριαρχία προϋποθέτει εθνική ανεξαρτησία, το τι ορίζει ο καθένας ως λαό και τι πολιτικές αυτό υπονοεί διαφέρει πάρα πολύ.

Πιστεύω παρόλα αυτά ότι ο όρος «εθνολαϊκισμός» μπορεί να μας χρησιμεύσει στο μέλλον σε μια περίπτωση: αν η εθνικιστική κινητοποίηση για το Μακεδονικό λάβει και αντι-συστημικά χαρακτηριστικά που θα αναδείξουν την προωθούμενη λύση ως υπόσκαψη της δημοκρατίας και της λαϊκής κυριαρχίας. Ακούγεται τελευταία το σύνθημα «Για την Μακεδονία και την Δημοκρατία». Αν αυτό λάβει ποτέ συγκεκριμένη πολιτική-κομματική έκφραση, ο εθνολαϊκισμός ίσως να είναι τότε ένας χρήσιμος όρος να το περιγράψει.

Ας πάμε λίγο στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Ενώ τα τελευταία χρόνια μιλάμε για τον «εκτραπισμό» της πολιτικής ζωής στην Ευρώπη, στο βιβλίο σας εξηγείτε πως με τον Τραμπ έχουμε τον «εξευρωπαϊσμό» του αμερικανικού λαϊκισμού

Ο αμερικανικός λαϊκισμός υπήρξε ιστορικά ένα αριστερόστροφο φαινόμενο. Στο αμερικανικό πολιτικό λεξιλόγιο το επίθετο «populist» χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα με θετικό νόημα από αριστερούς πολιτικούς. Σε μια χώρα με ασθενή σοσιαλδημοκρατική παράδοση και καχυποψία προς την έννοια της ταξικής πάλης, ο αγροτικός κυρίως λαϊκισμός υπήρξε η κύρια έκφραση αμφισβήτησης της οικονομικής ανισότητας στην κοινωνία. Ο λαϊκισμός ως ίδιον της (ακρο)δεξιάς στις ΗΠΑ είναι ένα πιο πρόσφατο φαινόμενο που γενικεύεται κυρίως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Από τότε ξεκινάμε να βλέπουμε ατζέντες ριζοσπαστικού νεοφιλελευθερισμού, κοινωνικού συντηρητισμού και φυλετισμού να διατυπώνονται συστηματικά με όρους αμφισβήτησης των ελίτ και του συστήματος. Αυτό ήταν όμως κάτι που είχε ήδη αρχίσει να εμφανίζεται στην Ευρώπη από την δεκαετία του '80, με την λαϊκιστική μεταστροφή της μεταφασιστικής ακροδεξιάς. Ως συμπύκνωση όλων των ρευμάτων του μεταψυχροπολεμικού δεξιού λαϊκισμού στις ΗΠΑ, ο Τραμπ ουσιαστικά εφαρμόζει την συνταγή που ο Λεπέν και ο Χάιντερ είχαν διαμορφώσει στην Ευρώπη 20 χρόνια νωρίτερα.

Ο λαϊκισμός του Τραμπ και όχι μόνο απειλεί την Δημοκρατία;

Είναι απειλή αλλά μόνο στο σημείο κατά το οποίο ένα δημοκρατικό σύστημα αποφεύγει ή αδυνατεί να ενσωματώσει την κριτική που ο λαϊκισμός εκφράζει. Είναι απειλή ιδιαίτερα για την φιλελεύθερη δημοκρατία, γιατί η είναι ένα σύστημα που στηρίζεται στην εξισορρόπηση της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας με τις αρχές της προστασίας των μειονοτήτων, της ανεξαρτησίας των θεσμών και της υπεροχής των νόμων έναντι της όποιας πολιτικής ατζέντας. Η άνοδος του λαϊκισμού σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία είναι συνήθως «καμπανάκι» ότι αυτή η ισορροπία μεταξύ του εκλογικού-λαϊκού πυλώνα και του φιλελεύθερου-θεσμικού πυλώνα του συστήματος ευνοεί υπερβολικά τον δεύτερο.

Είναι κάτι σαν τον πυρετό σε έναν ασθενή: είναι σύμπτωμα και προειδοποίηση ότι κάτι δεν πάει καλά, δεν είναι η αρρώστια από μόνος του. Είναι κρίσιμο σε αυτό το σημείο

το σύστημα να αντιδράσει και να αφουγκραστεί τα αιτήματα πίσω από τον λαϊκισμό. Αν αυτό συμβεί, τότε ο λαϊκισμός μπορεί να θεωρηθεί ακόμα και κάτι θετικό, στον βαθμό που επιτρέπει σε ένα πολιτικό σύστημα να ανανεώσει την νομιμοποιητική του βάση.

Είναι ο αντιλαϊκισμός εξίσου επικίνδυνος;

Δεν θα τον χαρακτηρίζα επικίνδυνο. Περισσότερο ακατάλληλο θα τον έλεγα. Επικεντρώνει στον λαϊκισμό ως το πρόβλημα και όχι τα αιτήματα και τα προβλήματα που τον θρέφουν. Δεύτερον πέφτει στην παγίδα να παρουσιάζει την πολιτική διαπάλη ως μια διαμάχη «καλών» και «κακών». Έτσι γίνεται ένας λαϊκισμός από την ανάποδη. Προσωπικά θεωρώ την ανάδειξη του πλουραλισμού και της επαλληλίας των κοινωνικών και ιδεολογικών διαιρετικών τομών σε ένα πολιτικό σύστημα ως πιο αποτελεσματική στρατηγική αντιμετώπισης του απλοϊκού λαϊκιστικού μηνύματος περί διαμάχης «καλών» και «κακών», κάτι όμως που απαιτεί υπομονή και ειλικρίνεια.

Και τελικά ποιος θα σώσει τη Δημοκρατία;

Ένα δημοκρατικό σύστημα δημιουργείται, επιζεί και προοδεύει όταν η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών αποδέχεται τους κανόνες της λειτουργίας του και τους θεωρεί εξίσου πολύτιμους με την ικανοποίηση επιμέρους κοινωνικών αιτημάτων. Αν αυτό υπάρχει, κανένας λαϊκιστής από μόνος του δεν αρκεί για να καταλύσει την δημοκρατία. Αν ένα λαϊκιστικό κόμμα ή κίνημα ανατρέπει μια φιλελεύθερη δημοκρατία, τότε σημαίνει ότι αυτή έπασχε ήδη από προβλήματα που ξεπερνούσαν κατά πολύ την ρητορική ενός λαϊκιστή πολιτικού και μόνο.

Συνέχεια στη σελίδα του βιβλίου: <https://goo.gl/Rve8qU>